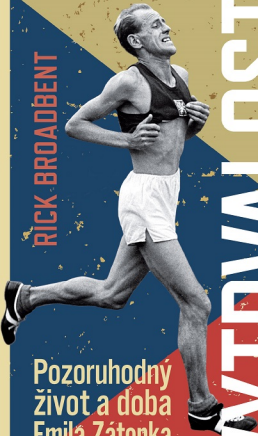

RICK BROADBENT

Pozoruhodný
život a doba
Emila Zátopka

WYTRVALOST

VYTRVALOST

POZORUHODNÝ ŽIVOT A DOBA

EMILA ZÁTOPKA

VYTRVALOST

POZORUHODNÝ ŽIVOT A DOBA
EMILA ZÁTOPKA

RICK BROADBENT

sloart

John Wisden & Co Ltd
An imprint of Bloomsbury Publishing Plc

50 Bedford Square
London
WC1B 3DP
UK

1385 Broadway
New York
NY 10018
USA

www.bloomsbury.com

WISDEN and the wood-engraving device are trademarks of John Wisden & Company Ltd, a subsidiary of Bloomsbury Publishing Plc
www.wisden.com

© John Wisden & Co 2016

Rick Broadbent has asserted his right under the Copyright, Designs and Patents Act, 1988, to be identified as Author of this work.

All images author's own copyright unless otherwise stated.

Translation © 2016, 2021 Pavel Kreuziger

Czech edition © 2016, 2021 Nakladatelství Slovart, s. r. o.

All rights reserved.

Rick Broadbent

Vytrvalost. Pozoruhodný život a doba Emila Zátopka

Z anglického originálu Endurance. The Extraordinary Life and Times of Emil Zátopek (Wisden, Londýn, New York 2016) přeložil Pavel Kreuziger

Odpovědná redaktorka Radka Klimičková

Jazyková úprava Jana Kopálová

Editor Petr Hejný

Vydalo Nakladatelství Slovart, s. r. o., v roce 2021

Vydání druhé

Sazbu zhotovil Alias Press, s. r. o., Bratislava

Tisk Finidr, s. r. o., Český Těšín

Cena uvedená na obálce je nezávazným doporučením pro koncové prodejce.

ISBN 978-80-276-0254-4

10 9 8 7 6 5 4 3 2

www.slovart.cz

Debs, za její vytrvalost

OBSAH

1	Balíček v hnědém papíru (Praha 1966)	9
2	Uřvaný Emil	17
3	Ali	34
4	Zrozen pro běh	53
5	Koniny	66
6	Dana	77
7	Olympionik	83
8	Viděti rudě.....	97
9	„Vítej v pekle, bílý orle!“	114
10	Nelítostný vyřazovací závod	123
11	Dostaňte Zátopka	135
12	Východ proti Západu	152
13	Tribuna	170
14	Maraton	187
15	Britové	200
16	Rekordní sezona	214
17	Duel	231
18	Láska nad zlato	244
19	Návrat (Praha 1968)	262
20	Dárek	282
	Emil Zátopek: rekordy	295
	Bibliografie a zdroje	297
	Poděkování	300
	Rejstřík	303

BALÍČEK V HNĚDÉM PAPIŘU (PRAHA 1966)

Dne 18. července 1966 se podvozek letadla dotkl černého asfaltu letiště v Praze a z oválného okénka vykoul opálený obličej. Ron Clarke si z přihrádky nad hlavou vytáhl batoh, poděkoval letušce a už scházel po schodech do české noci. Chvíli mu trvalo, než si uvědomil, že postavou na ranveji s rukou napřaženou před sebe je Emil Zátopek, teď už starší, s chomáči vlasů okolo plešatého temene, ale s očima stále živýma a zvědavýma. Australan byl pohledný muž v nejlepších letech, s hustými černými vlasy a sluncem vyhlazenou pleť. Byly tomu dva týdny ode dne, kdy ve Stockholmu zaběhl nový světový rekord na pět tisíc metrů, a byl tedy velmi žádaný. V průběhu svého letního turné po Evropě měl Clarke toho roku odběhat celých 30 závodů za 50 dní, ale jakmile k němu z Československa dorazila zpráva, že se s ním chce setkat Zátopek, plány změnil. Šlo o setkání dvou atletických legend, a ten děravý letištní asfalt byl ve skutečnosti mostem spojujícím dvě generace.

Clarke byl přívětivý sebekritický muž a mízu prostupující jeho rodem tvořila nezdolnost. Jeho praděd Thomas Clarke byl zlatoko-

pem ve Victorii, když velký australský důl, v němž pracoval, zaplavila podzemní řeka. Horníci přesto pokračovali v prorážení tunelů do stěn, neboť věděli, že jsou blízko velkému nalezišti zlata. Důl se však zhroutil a dovnitř proudila voda. Thomas jí unikl, ale strávil 53 hodin neustálým pumpováním vody ze svého podzemního vězení. Dvaadvacet mužů se utopilo, ale na čestném vyznamenání, které Thomas později obdržel od Asociace horníků státu Victoria, stálo: „Svým téměř nadlidským úsilím jste nakonec úspěšně snížil stav vody, čímž jste záchranné jednotce umožnil přístup k pěti vyhladovělým druhům, kteří zázračně přežili odříznutí řekou ve vzdálené oblasti nad úrovní její hladiny, a jejich záchranu.“

V dolech pracoval i jeho syn, v práci se však zmrzačil a byl propuštěn. Ale jeho vlastní syn Tom, Ronův otec, si vytyčil novou cestu sportovce a stal se hvězdou v až nábožensky zbožňovaném australském fotbale.

Dalo by se tedy říci, že Ron Clarke pocházel z rodu, který plodí šampiony. V roce 1965 překonal deset světových rekordů a byl elegantním účastníkem závodů na tratích po celém světě, na olympiádě v Tokiu roku 1964 se mu však příliš dobře nevedlo. Při těžbě vlastního zlata se stal obětí jednoho z významných excesů v dějinách her, když se kolem něj na cílové rovince běhu na 10 tisíc metrů prořítel Billy Mills, poloviční Sioux z indiánské rezervace a člen „vozového parku“ mariňáků. Byl to brutální a kontaktní závod. Mohamed Gammoudi chňapl po Clarkovi, a ten vrazil do Millse tak, že zavrával. Když Clarke doběhl do cíle třetí, pouhou vteřinu za Millsem, byl si jistý, že bude diskvalifikován. Přesto se usmíval, neboť to byl skvělý závod a Clarke měl běhání rád, skoro tolik, jako měl rád vítězství.

To horší ho teprve čekalo. Ve finále na pět tisíc metrů Clarke první čtyři tisíce metrů vedl, ovšem taktika jeho soupeřů narušila jeho rytmus i sebedůvěru. „Do háje!“ řekl si v duchu a psychicky

to vzdal. Věděl, že by se měl vyburcovat a bojovat dál, ale nešlo to. Skončil až devátý a začalo se psát o tom, že mu chybí instinkt zabijáka. Při maratonu sice statečně zatínal zuby, byl však už odepsaný a jen stěží dokázal klást jednu nohu před druhou. Byl opět devátý, ale zúčastnil se všech tří dálkových tratí, a vlastně kdo jiný než Zátopek by očekával, že se mu to podaří?

Cena za běhání Clarka fascinovala. Koneckonců šlo hlavně o zlato. Za svůj úspěch byl Billy Mills oceněn dokonce prstenem ukovaným z pravého zlata z Black Hills, který mu společně se statutem válečníka předali stařešinové kmene Oglala Siouxů, potomci Splašeného koně a Rudého oblaku, což bylo do té doby u míšence nevídané. Na druhou stranu tu však byli poražení: muži jako Kokiči Cuburaja, japonský běžec, který na olympijském maratónu roku 1964 skončil před Clarkem, utrpěl však zranění, jež ukončila jeho kariéru, a následně spáchal sebevraždu – podřezal si žíly na pravém zápěstí. V zanechaném vzkazu stálo prostě: „Už nemůžu běhat.“

Clarke pocházel z rodu zlatokopů, v rýžovací misce mu však zbyly jen světové rekordy, a tyto výsledky u něj vyvolávaly protichůdné emoce. Každý tento historický mezník nazval „zvláštním pocitem zklamání“ a řekl, že nadšení opadne a zbude jen sklíčenost a hluboké vyčerpání. Přirovnal to k dosažení 21. narozenin, kdy po skončení večírku přichází zjištění, že nešlo o nijak výjimečný milník.

A teď byl v Praze, aby se setkal se svým hrdinou a získal odpovědi na nějaké otázky. Zátopek vzkazoval, že pokud Clarke přistoupí na to, že v Praze poběží závod na 3 000 metrů, setká se s ním a – byť byl o nějakých 15 let starší – připojí se k němu při tréninkovém běhu.

Zátopek provedl Clarka přes celnici, kde po úřednících blýskl panoramatickým úsměvem, a pak všem zamával. Byl velmi nevy-

zpytatelný řidič, ale nějak se jim podařilo dojet k němu domů, kde Clarka představil Daně, své ženě, a po hodinu a půl trvající diskusi na rozličná témata jej vzal na závodní trať.

Clarke byl po cestě unavený, ale muže doma známého jako „pan vrchní“ porazil a Zátopek jej odvezl do hotelu, kde mu radostně sdělil, že ho ráno v půl šesté vyzvedne. „Vyšli jsme na malou trať v lesích na sever od Prahy, kde jsme běželi dva závody na 10 tisíc metrů za sebou, rychleji, než kdy kdokoli jiný odběhl jeden, a kde ustanovil světový rekord na tři tisíce metrů,“ vzpomíná Clarke. „Nelítostně mě proháněl přes kopce a byl plný nadšení. Řekl mi o tréninkové metodě Fartlek a hovořili jsme o spoustě věcí – o politice, jeho kariérních začátcích a tréninkových experimentech.“ Clarke s potěšením naslouchal Zátopkovu líčení, jak běhá mezi dvěma sloupy pouličního osvětlení se zadržným dechem a pak se takto snaží dosáhnout dalšího sloupu. „Něco podobného jsem dělal doma v Austrálii, kde jsem se pokoušel zjistit, jak daleko dokážu doplavat pod vodou. Bylo to opravdu příjemné dopoledne.“

„Po tréninku Zátopek řekl: ‚Nemůžeš jet domů bez nějakého toho českého křišťálu.‘ Takže nás zavezl do centra Prahy. Byla právě doba oběda a všude kolem chodili policisté. Emil zaparkoval a hlasitě zapískal skrz zuby. Jeden z policistů vyběhl s blokem, připraven, že ho bude pokutovat. Potom ale uviděl, že to je Emil Zátopek. Emil mu blok podepsal a předal mu klíče od vozu. Pak jsme šli do několika obchodů a v jednom z nich jsem našel nádhernou skleněnou mísu, kterou mám dodnes. Pak jsme vyšli ven a auto tam už nestálo. Rozhlížel jsem se trochu zmateně okolo a potom slyším Emila opět pískat. Ihned se k nám odnikud vyřítilo jeho auto a z něho vystoupil ten policajt. Pomyslel jsem si: ‚To je tedy něco, tohle je ta pravá sláva – být schopen přimět policistu ve službě, aby ze služby odešel, zaparkoval vám auto, počkal

na vás, než si nakoupíte, a potom vám auto přivezl zpátky. Páni.‘ Pak mě Emil odvezl na letiště a bez zastavení mě provedl celnicí. Dokonce mě opět doprovodil až k letadlu.“

Bylo to krátké setkání, které ale na počátku léta 2015, kdy jsme spolu mluvili, Clarkem dosud rezonovalo. Zátopek byl roku 1966 už dlouho v důchodu, Clarke měl však před sebou ještě jednu olympiádu. Oba muži si přesto byli vědomi toho, že nadmořská výška v Mexico City roku 1968 ohrozí Clarkovy naděje na vítězství.

Roku 1968 byl Clarke sice stále držitelem světových rekordů na pět a deset tisíc metrů, dělal si však starosti. Britští experti předpovídali ve vytrvalostních závodech úmrtí. Billy Mills nazýval fyziologické rozdíly „lapáním po dechu“ a doktor Roger Bannister, který se proslavil jako první běžec s mílí pod čtyři minuty, ale kromě toho také jako významný neurolog, tvrdil, že atleti svou účastí v Mexiku vážně ohrožují svoje zdraví.

Clarke zkoušel vše, co mohl, aby rozdíly vyrovnal. Jeho přítel a sportovní lékař Danny Zimmerman, známý jako Zim, měl v Mexico City rodinu a sehnal mu veškerá dostupná vědecká data. Společně tam odjeli rok před olympiádou, aby prováděli experimenty. Clarke dokončil zkušební závod na pět tisíc metrů s popelavým obličejem a propadlými tvářemi a hlásil srdeční palpitace a prudkou bolest v oblasti kolem očí. Jeho čas byl nejhorší od dob, kdy běhal jako junior. Testy prokázaly, že utrpěl 16procentní pokles hemoglobinu a červených krvinek, přenašečů kyslíku v krvi.

Clarke měl ve zvyku pamatovat si spíše prohrané závody než ty vyhrané a porážka od Millse v Tokiu v něm stále doutnala. Věděl – protože viděl, jak Mills slábne –, že měl několik kol před koncem více zabrat. Ponechal však siouxskému mariňákovi radost z vítězství a sám tím trpěl. Při jiných příležitostech mu to však šlo brilantně a zažíval něco, co by moderní atleti nazvali „flow“, stav

jako z jiného světa, v němž se instinkt a schopnosti spojují v jedno, a vytvářejí tak perfektní fyzickou bouři. Přesně takové to bylo tehdy, když v Oslu roku 1965 ustanovil světový rekord na deset tisíc metrů. Jeho žena Helen odjela domů dříve, protože její matka umírala na rakovinu. Helen svůj závod s časem vyhrála a stihla se vrátit do Austrálie, aby se s matkou mohla rozloučit. Clarkovi chyběl jeden závod k tomu, aby mohl odjet domů za svou rodinou. Byl šťastný jako voják propouštěný do civilu a měl skvělou formu. Připadalo mu to jako výborná koncovka. „Všechny hvězdy ve vesmíru byly ten den na svém místě,“ řekl. „Byl to tak příjemný pocit.“

V Mexico City to však bylo úplně jiné. „Asi jsem měl raději počkat na rok 1972,“ řekl. „Na deseti tisících metrech jsem si připadal jako v místnosti se závěsy. Musíte k sobě být citliví: za normálních okolností odhrnujete jeden závěs za druhým, ale jakmile za ně vstoupíte, už není cesty zpět.“ Běžel opatrně, ale když ho v posledním kole začínali předbíhat ostatní běžci a on viděl, jak mu uniká další zlato, cítil se být, jak sám řekl, „minulostí“.

Srdce se mu zastavilo na cílové čáře. Jeho přítel doktor Brian Corrigan, předseda Asociace sportovní medicíny Nového Jižního Walesu, předpověděl, že neaklimatizovaní atleti utrpí osmnáctiprocentní pokles výkonu. Řečeno bez obalu to bylo, jako byste člověka zbavili püllitru krve a chtěli po něm, aby uběhl míli. Corrigan viděl, jak se Clarke v posledním kole potýká s obtížemi, a přeskočil obvodový příkop, což nebyla žádná maličkost, neboť byl chráněný ostnatým drátem. Lékaři chybělo potřebné povolení ke vstupu, ale toho, kdo mu stál v cestě, srazil stranou. Stadionem obíhali lidé s kyslíkovými bombami, aby se postarali o hrotící se běžce. Corrigan jednu bombu popadl a utíkal ke svému trpícímu příteli. Viděl, jak jeho tvář mění barvu z bílé na zelenou, a bál se, že tam závodník v tu chvíli zemře. „Bylo to čekání na tragédii,“

řekl Clarke. „Za normálních okolností bych se nepopoháněl tak tvrdě – tak psychicky silný nejsem –, ale šlo o poslední kolo olympijských her. To bylo všechno, na co jsem dokázal myslet.“

Corrigan Clarkovi nejspíše zachránil život. Australanovi se podařilo dostatečně se zotavit, aby mohl hrát obezřetnou, podpůrnou roli v závodě na pět tisíc metrů, olympijským medailím se však již nikdy nepřiblížil. Už nikdy neběhal tak dobře a už nikdy tolik neusiloval o to, být výjimečný.

Když se jednou zhroutil při tréninku, potřeboval k opětovnému rozpořívání nohou berle. Zhruba po jednom kole se mu nohy znovu rozeřály, takže své podpěry mohl odhodit. Před každým dalším závodem i po něm zápasil s bolestmi a roku 1970 konečně odešel do důchodu – bez zlaté medaile, ale se 17 světovými rekordy, tedy více než téměř kdokoliv jiný v dějinách – kromě Zátopka. Později Clarke zjistil, že si v Mexico City poškodil srdeční chlopiň a že jej budou zdravotní problémy sužovat po zbytek života, který už nikdy nebyl normální.

V onom roce 1966, kdy se vítr proháněl po pražské ranveji a Zátopek si u těla pevně přidržoval svrchník, oba muži cítili, že ve vzduchu visí něco nedobrého. Zátopek se rozloučil a ve chvíli, kdy tiskl Clarkovu ruku, mu do dlaně vtiskl malý balíček v hnědém papíru. „Zasloužíš si to,“ řekl mu a odcházel.

Clarke se podíval na svůj balíček, nemotorně převázaný starým, zažloutlým provazem, a pomyslel si: „Balí dárky stejně jako já.“

„Díky, Emile,“ řekl.

Posadil se v letadle do první řady a znovu se podíval z okna, toho portálu do jiného věku a jiného světa, zlaté éry 50. let a tajemství železné opony. „Co to sakra je?“ pomyslel si, když ucítil balíček v kapse. Zařekl se, že pokud jej u něj najdou celníci, uhraje to na neznalost, ale stejně si lámal hlavu s tím, co že to po něm chtějí z Československa vyvézt.

Jak se letoun blížil k letišti Heathrow, druhý pilot upozornil na turbulence. Přistání se zpozdí. Zvědavost Clarka nakonec přemohla. Vytáhl balíček a začal ho rozbalovat. Ke svému překvapení spatřil zlatou olympijskou medaili. Pod ní našel kousek papíru, na němž stálo jen:

„Emil Zátopek, 19. července 1966“.

Emil byl přesvědčen, že Ron v Mexiku nemůže vyhrát, a tohle bylo jeho odškodnění: medaile získaná nikoli v rámci jednoho závodu, ale obdivem jiného člověka, který ji ukoval celoživotní prací. V určitých ohledech znamenalo získat zlato takovým způsobem mnohem víc.

Jak Zátopek, tak Clarke věděli, že řídný vzduch zadusí zbytky života v blednoucí stopě olympijského snu. Co ale nevěděli, bylo to, že obě prvotřídní osobnosti poválečného vytrvalostního běhu potká v době konání olympijských her v roce 1968 krutý osud. Clarke zkolabuje a bude po zbytek života až do své smrti krátce po našem rozhovoru v roce 2015 trpět. Zátopkův osud bude mnohem horší.

UŘVANÝ EMIL

Usain Bolt svým rekordovým šílenstvím sice možná nově vymezil rámec lidských možností, věda se ovšem tak snadno ošálit nedá a vznáší jeden relevantní dotaz: proč jsme tak posedlí člověkem, který nedokáže předběhnout veverku?

Daniel Lieberman, profesor lidské evoluční biologie na Harvardově univerzitě, není z těch, kteří by se nechali unést hojností Boltových rekordů. Naopak upozorňuje na to, že Jamajčanovy výsledky jsou v relativním vyjádření hodné chodců, kdežto vskutku neuvěřitelné jsou výkony elitních vytrvalostních běžců.

„Maximální rychlost Boltova sprintu je asi 10 metrů za sekundu, což je hodně pod maximální pádivou rychlostí většiny savců,“ řekl Lieberman o jamajské sprinterské hvězdě. „Bolta by porazil každý pes, nebo dokonce i veverka. Lev dokáže běžet dvakrát rychleji po mnohem delší dobu. Stojíme za houby. Je fakt, že člověk je žalostný sprinter. K tomu jsme se nevyvinuli. Byli jsme lovci, takže jsme výjimeční tím, že jsme schopni běhat na dlouhé vzdálenosti.“

Na rozdíl od Bolta běhají elitní maratonští běžci 42 kilometrů tempem až šest metrů za sekundu. Ve své publikaci *The Evolution of Marathon Running* (Evoluce maratonského běhu), kterou napsal společně s Dennisem Bramblem, zdůrazňuje Lieberman dů-

sledek tohoto zjištění: na dlouhé vzdálenosti dokáže člověk předběhnout všechny savce, včetně koní.

Je to částečně způsobeno naší schopností chlazení. Většina savců po krátké vzdálenosti zpomalí, protože je jejich chladicím mechanismem supění, těžké oddychování, a to překáží dýchání. Naopak my lidé jsme se stali něčím, co Lieberman označuje „specialisté na pocení“, což znamená, že se přebytečného tepla dokážeme zbavit díky vyšší hustotě potních žláz. Závěrem toho všeho je, že vytrvalostní běžci skutečně vládnou vesmíru, kdežto sprinteři jsou ubozí smolaři.

Největším z těchto pánů je pravděpodobně Emil Zátopek, ale ještě před ním tu byli Finové. Než se Zátopek objevil na mezinárodní scéně, vyhrálo Finsko pět z posledních šesti olympijských zlatých medailí na pět i deset tisíc metrů. Byl to nezvyklý fenomén. Na počátku 20. století bylo běhání považováno za nedžentlenské, dokonce lenivé povolání, neboť obnášelo využití pracovní síly, která mohla být vynaložena na praktičtější záležitosti. Z toho důvodu první velké osobnosti vytrvalostního běhu, bratři Kolehmainenové, učinili z tréninku utajovanou záležitost a trénovali v noci v zimních kabátech. To se změnilo v roce 1912, kdy Johannes, vegetarián a zedník, přijel na olympijské hry do Stockholmu, kde vyhrál tři zlaté medaile. Díky tomu, že se rozlítl, když slyšel, že na jeho počest hrají ruskou národní hymnu, byl doma ještě populárnější. Když v roce 1917 Finsko konečně získalo nezávislost na Rusku, stal se „Hannes“ totemem národní hrdosti, ztělesněním finského *sisu*, ve volném překladu odvahy a ducha, a to dokonce i když se přestěhoval do Spojených států a soutěžil pod okřídlenou pěstí Irsko-amerického atletického klubu. James E. Sullivan, upřímný bývalý tajemník Olympijského výboru Spojených států, ve svém shrnutí olympiády roku 1912 napsal: „Byl jsem úředníkem na pěti olympijských hrách od jejich obnovení v roce 1896

a viděl jsem všechny skvělé vytrvalostní běžce z Ameriky a Evropy, ale nikdy jsem neměl to potěšení vidět takovou fenomenální ukázkou lidského stroje.“

Sullivan mohl být předpojatý, neboť po svém příjezdu na londýnskou olympiádu roku 1908 prohlásil, že Anglie „atleticky zdegenerovala“, o Kolehmainenově nástupci se však nediskutovalo.

Paavo Nurmi byl synem tesaře. Jeho otec trpěl na slabé srdce a zemřel mladý. Opustil svého dospívajícího dědice, který musel rychle dospět. Kolehmainenův úspěch inspiroval generaci finských chlapců k běhání, a Nurmi se zavázal ke klášternímu režimu. Připojil se k tomuto zástupu běžců a pak se přidal k armádě, kde ohromil své nadřízené důstojníky rychlostí, s jakou dokončil dvacetikilometrový pochod v plné výzbroji s téměř čtrnáct kilogramů vázícím batohem na zádech.

Následujícího roku, 1920, odjel na olympiádu do Antverp, kde dle očekávání získal první z devíti zlatých medailí. Jeho soupeř na deset tisíc metrů, Joseph Guillemot z Francie, právě poobědval, protože si nebyl vědom toho, že belgický král požádal o dřívější započetí finále, aby se mohl zúčastnit závěrečného ceremoniálu. Sotva za Nurmim překročil cílovou čáru, pozvracel vítězi boty.

Po celý život a kariéru byly Nurmiho výsledky znevažovány kritikami jeho osobnosti. Velmi příznačná byla jeho přezdívka „Kamenná tvář“ a v roce 1924 o něm francouzský novinář Gabriel Hanot napsal: „Je stále vážný, zdrženlivý, soustředěný, pesimistický, fanatický. Je v něm určitý chlad a jeho sebekontrola je tak ohromná, že nikdy, ani na chvíli, neprojeví své pravé pocity.“

Přesto však přijal slávu a odjel na lukrativní turné po Spojených státech, kde média milovala jeho tajuplnost a vykreslovala jej jako postavu vystříženou z folkloru. Museli mu hledat soupeře, kteří by jej mohli porazit. Při jedné dramatické příležitosti vzali Nur-

miho do Los Angeles, aby se utkal s osmi indiány kmene Hopi. Indiánské noviny *The Real American* mu ve vydání z 1. května 1925 věnovaly úvodní článek, kde si povšimly jeho „netečných“ rysů: „Paavo Nurmi, nejslavnější Fin, který se díky svým slabým nohám a tvrdému srdci stal v dnešní době nejdiskutovanější postavou atletiky, uchvátil v sobotu v Coliseu dav více než 45 tisíc lidí při nejúžasnějším lehkootletickém mítinku, který se kdy v Americe uskutečnil.“

V té době byl Nurmi uznáván jako největší sportovní hvězda. To, že odmítal poskytovat rozhovory, vedlo ke vzniku směsi mýtů a drbů, ale až sezona 1924 skutečně stmelila realitu v legendu tvrdou jako kámen.

Tehdy byl Nurmi nejlepším běžcem na všechny vzdálenosti od 1 500 do 10 000 metrů. Byl zdrcujícím metronomem, každý závod vyhrál ve vyrovnaném tempu nezávisle na situaci, nonšalantně ignoroval všechny soupeře a letmý pohled vrhával jen na hodinky, které svíral v ruce. Tento jedinečný charakteristický rys vždy opouštěl v posledním kole, kdy hodinky odhodil mimo trať a zrychlil směrem k cílové čáře.

Vedení olympiády mělo obavy, aby jeho převaha soutěž neznehodnotila a neučinila z globální slavnosti sólovou exhibicí. Naplánovalo tedy finále na 1 500 a 5 000 metrů s odstupem pouhých 55 minut. Nurmi byl v rozpacích a tři týdny před olympiádou v roce 1924 se pustil do běhu nanečisto v Helsinkách. Trať na 1 500 metrů začal v dravém tempu a dle očekávání překonal svůj vlastní světový rekord s časem 3 minuty a 52,6 sekundy. O 55 minut později se vrátil na 5 000 metrů. K ohromnému překvapení všech diváků ustanovil druhý světový rekord za hodinu a kousek, s naměřeným časem 14 minut a 28,2 sekundy. Tyto výsledky byly ještě pozoruhodnější vzhledem k tomu, že si ten rok o Velikonočních při pádu vážně zranil koleno. V době konání olympij-

ských zkoušek stále trpěl následky zranění a nový světový rekord na 10 000 metrů vytvořil Ville Ritola. Ritola byl jedním z dvaceti dětí a v 17 letech emigroval do Spojených států. Finští představitelé se nyní rozhodli neriskovat konfrontaci obou svých hvězd, a tak na 10 000 metrech nastoupil pouze Ritola, aby Nurmi zůstal čerstvý pro kratší tratě. Pro Nurmiho to však nebylo ničím menším než zradou a pod jeho kamennou tvář vřely a bublaly emoce a touha po pomstě.

Ritola na desetikilometrové trati dle očekávání zvítězil, a to v rekordním čase 30 minut a 23,2 sekundy. Nurmiho vztek nad tím, že ho odbyli, byl tak velký, že si údajně ve stejnou dobu také zaběhl deset kilometrů, sám na tréninkové trati. Legenda praví, že to zvládl za 29 minut a 58 sekund.

To mu však nestačilo; potřeboval, aby i veřejnost věděla, kdo je nejlepší. O čtyři dny později přišla jeho šance. Nejprve vyhrál trať na 1 500 metrů. To nebyl žádný boj: jen držel v ruce stopky do té doby, než byl poražen poslední soupeř, a pak je odhodil. Ve chvíli, kdy dav oslavoval jeho olympijský rekord, klidně sebral ze země své hodinky a vytratil se na očekávanou pětikilometrovou trať a svůj duel s Ritolou. Byla to fascinující bitva. Pole běžců, včetně jistého Herberta „Johnnyho“ Johnstona z Velké Británie, se rozhodlo začít tryskem, aby využilo Nurmiho domnělé únavy. Konečné časy závodů obecně postupem času klesají, takže bylo znakem opravdové rychlosti, že na první kilometr bylo nasazeno stejné tempo jako ve finále olympiády v roce 1972. Nurmi se držel. Potom setřásl hráče ve vedlejších rolích a s Ritolou se dostal do centra pozornosti. Nurmi v posledních fázích závodu vedl, ale Ritola se ho držel jako stín. V posledním kole, kdy konečně odhodil stopky, využil Nurmi veškerý svůj hněv, což mu dodalo více paliva. Ritola se jej necelých 30 metrů před cílovou páskou pokusil předběhnout, ale Nurmi neustoupil a vyhrál.

Ironicky vzato to byl pouze Nurmi, kdo se setkával s filmovými hvězdami a byl oslavován v Americe. Nechal se vyfotit s hollywoodskou divou Mary Pickfordovou a obletovali jej mediální magnáti. Ritola, který předtím skutečně žil v Americe sedm let a na pařížské olympiádě získal závratných šest medailí, odešel pracovat zpět na stavby.

Na olympiádě v Amsterdamu roku 1928 se oba dva muži navzájem porazili – Ritola získal zlato z pěti kilometrů a Nurmi vyhrál na deseti kilometrech. Historie však jejich úspěchy polarizovala.

Nepopiratelný je fakt, že tito Létajíci Finové byli součástí kulturního fenoménu. Podle Jacka Schumachera, německého spisovatele 30. let, jsou „Nurmi a ti jako on zvířaty v lese. Začali běhat kvůli hlubokému nutkání, protože je zvláštní, jakoby snová krajina volala svými okouzujícími tajemstvími. Jejich úžas budící časy jsou způsobem jejich poděkování Matce Zemi.“

Možná trochu zveličené hodnocení naráží na mytologii, jež se okolo finského běhu začala rozvíjet ve 20. a 30. letech 20. století. A vskutku, ve své knize *Running* (Běh) poukazuje norský folklorista Thor Gotaas na to, že mezi lety 1912 a 1940 ustanovili Finové více než 70 světových rekordů na tratích nad 1 500 metrů. Ale Ritola se vrátil zpět k manuální práci a Nurmimu IAAF (Mezinárodní asociace atletických federací) zakázala běhat kvůli obvinění z profesionalismu. Finská atletická federace kauzu vyšetřovala a došla k závěru, že neexistuje důkaz „o ‚nafouknutých úctech výloh‘ spojených se závody v Polsku, Itálii a Německu“, ale IAAF s tím nesouhlasila. Po pravdě řečeno měla pravdu. Atletika nebyla oficiálně profesionální až do roku 1982, ovšem pořadatelé už dlouho předtím hledali způsoby, jak obejít její amatérský status, aby na své mítinky přilákali ty nejlepší. Kvůli tomuto konfliktu nedostal Nurmi šanci zakončit svou nebývalou olympijskou kariéru během ve 40 tisících stopách Hannese Kolehmainena, který zakončil kariéru zlatou me-